

УДК 13

ЗНАЧЕННЯ ДГ'ЯНИ В «БГАГАВАДГІТІ»

Дмитро Данилов

*Національна академія наук України,
Інститут філософії імені Г.С. Сковороди
вул. Трьохсвятительська, 4, 01001, м. Київ, Україна*

У статті наводяться результати аналізу значень дг'яни в тексті «Бгагавадгіти». У результаті виявлено, що дг'яна як практика зустрічається всього п'ять разів у чотирьох главах «Бгагавадгіти»: один раз у другій главі «Санкх'я-йога», два рази у дванадцятій главі «Бгакті-йога», один раз у тринадцятій главі «Йога розрізнення «поля» від «того, хто знає поле»», один раз у вісімнадцятій главі «Йога мокші і саньяси». Дг'яна у Бгагавадгіті виступає як вид ментальної практики, інтенціонально зверненої до об'єкта, й такої, що має когнітивний характер. У дванадцятій главі пізнавальна дг'яна інтегрована в культ бгакті як одна з форм ушанування Кришни. Трансценденція (дг'яна) вища за статусом, ніж уже наявне знання (джняна) і вправа (абг'яса). Зокрема, «Бгагавадгіта» підкреслює три різні способи пізнання атмана – дг'яна, санкх'я-йога й карма-йога. Дг'яна допомагає пізнавати атмана безпосередньо, достовірно, всебічно. Таке осмислення об'єкта призводить до умиротворення суб'єкта пізнання.

Ключові слова: йога, дг'яна, Бгагавадгіта, Магабгарата, Патанджалі, медитація.

«Бгагавадгіта» – текст «Бгішмапарви», шостої книги давньоіндійського епосу «Магабгарата», один із найбільш цитованих і популярних в Індії. Незважаючи на те що «Бгагавадгіта» належить до текстів «смориті» (букв. запам'ятоване), самі індійці часто називають її «п'ята веда». Починаючи з коментаря Шьянкарачар'ї (прибл. VIII–IX ст. н.е.), цей текст багаторазово коментувався. «Бгагавадгіта» знаменита не тільки у своєму культурному середовищі, а й широко відома за її межами. До цього тексту виявили інтерес ще під час зародження Західної індології. Перший переклад англійською мовою здійснив Ч. Вілкінсон у 1785 р. [8]. Із того часу текст неодноразово перекладений багатьма європейськими мовами: німецькою (Р. Гарбе, П. Дойссен), французькою (Е. Сенар, С. Леві), російською (Б.Л. Смирнов, В.С. Семенцов, В.Г. Ерман, Д.В. Бурба).

Сюжет «Бгагавадгіти» (далі – БГ) побудований на діалозі між Арджуною й Кришною. Арджуна, один із братів Пандавів, головних героїв «Магабгарати», на полі бою охоплений сумнівом: чи варто йому починати битву, у ході якої можуть загинути всі його родичі, що є в складі ворожих армій. Із цим питанням він звертається до Кришни, свого колісничого. Той своєю відповіддю відкриває Арджуні устрій світобудови й у підсумку переконує вступити в бій.

Відповідь Кришни становить основний зміст тексту Гіти – 574 шлок із 700. Майже одноставна думка, прийнята західною індологією, говорить, що «Магабгарата» складалася як колективна творчість протягом тривалого часу. БГ була додана до тексту «Магабгарати» пізніше і спочатку не входила в епос (Р.Г. Бгандаркар, Р.Н. Дандекар). Деякі дослідники (наприклад, Р. Гарбе, Р. Отто) йдуть далі і стверджують, що сама Гіта сконструйована зі смислового «ядра» та нашарувань до нього, інші ж заперечують (Е. Ламот, Р. Зенер), доводячи послідовність та ідейну цілісність БГ [14, с. 152]. В.С. Семенцов. С. [13, с. 5] поділяє текст Гіти на три етапи: сформований – після першого коментаря Шьянкари (VIII–IX ст. н.е.),

складання основного вчення Кришни-Васудеви (III–II ст. до н.е.), виникнення початкового ядра, співвідносного з ранніми й середніми упанішадами (VII–III ст. до н.е.). Цей погляд, який елегантно синтезує багато досліджень XX століття, найбільш точно, на наш погляд, відображає сутність трансформації цього тексту. Проблема деконструкції тексту БГ вкрай цікава, але потребує окремої уваги й у цій статті розглядатися нами не буде.

«Багавадгіта» містить багато релігійних, філософських та езотеричних ідей упанішад та інших філософських текстів індійських дисциплін, таких як санкх'я, йога, лаконічно й по-гегелівськи їх синтезуючи (Р.Н. Дандекар, В.С. Семенцов) у єдину та нову філософію. Незважаючи на широку популярність БГ, сам Кришна, викладаючи своє вчення, визначає цей текст як езотеричний – «guhātamaṁ śāstram», тобто «цілком таємне» вчення (БГ, 15.20), що трактує про таємниці «більш таємні, ніж сама таємниця» (БГ, 18.63) [9, с. 64].

Під час дослідження йоги і її ключових концепцій, таких як дг'яна, неможливо обійти текст «Багавадгіти». Йога та пояснення до неї є коренем учення БГ. Йога, терміни, які утворилися від кореня уџ, й інші категорії філософії йоги є ключовими поняттями цього тексту. З другої глави кожна наступна глава БГ є поясненням тієї чи іншої йоги: санкх'я-йоги (II глава), карма-йоги (III глава), бгакті-йоги (XII глава) й інші також.

БГ сильно вплинула на індійську ментальність. Текст БГ настільки значущий своєю популярністю серед усіх станів індійської культури, що ідеї, висловлені БГ, доступні як для всіх наступних поколінь учених, коментаторів вищих варн, так і для реформаторів йоги, які вийшли з нижчих варн (це особливо важливо для вивчення середньовічної йоги). Без її аналізу неможливо скласти повну картину про значення дг'яни. Розуміння значення дг'яни в БГ дасть змогу простежити, як воно ретранслювалося в подальшому розвитку йоги.

БГ є ключовим компендіумом, що увібрав у себе ідеї багатьох філософських значущих ідей Індії. Вивчення дг'яни в цьому тексті може відкрити нові контексти і значення терміна з більш ранніх текстів, які не дійшли до наших днів.

Щодо актуальності дослідження дг'яни, з огляду на посилений інтерес до традиції йоги та медитативних практик в Україні й у світі загалом, гостро стоїть питання про розуміння тих смислів, які спочатку вкладалися в значення дг'яни в дискурсі йоги.

На цей час нам не відомо про окремі дослідження дг'яни в БГ. У зв'язку з популярністю цього давнього тексту існує багато його академічних перекладів. Усі ці переклади трактують термін «дг'яна» по-різному: або не даючи зрозумілих пояснень до свого перекладу, або використовуючи насичені багатозначним дискурсивним значенням терміни. Так, у шлоці 12.12 дг'яна перекладена як «медитація» [1, с. 255; 16, с. 122], роздум [10], споглядання [10]. В інших шлоках значення доповнюються такими перекладами: 2.62 – «помисел» [2], «обертання в розумі» [2], «спрямованість дум» [2], «концентрація» [1, с. 73]. Навіть з опису перекладів двох шлок помітна неоднорідність розуміння терміна дг'яни перекладачами. У зв'язку з цим метою дослідження є концептуалізація й визначення значення дг'яни в тексті БГ, ми розшифруємо значення цього терміна в кожній зі шлок, виходячи з її контексту в БГ. У дослідженні ми будемо спиратися на роботи, які згадують дг'яну у своєму більш широкому аналізі БГ та у важливих автентичних коментарях.

Аналіз дг'яни на прикладі дієприкметника *dhyāyatas* (дг'яятас) у другій главі – Санкх'я-йога (*sāṅkhyayogaḥ*)

(2.62) *dhyāyato viṣayān puṁsaḥ saṅgas teṣūpajāyate |*
saṅgāt saṁjāyate kāmaḥ kāmāt krodho 'bhijāyate ||

У людини, дг'ячої об'єкти відчуттів, зароджується прив'язаність до них.

Від прив'язаності народжується бажання. Від бажання породжується гнів.

Ця шлока цікава тим, що в ній саме термін «дг'яна» не вживається. Тут зустрічається активний дієприкметник *dhyāyatas* (дг'яятас), утворений від того ж кореня *√dhyā* (дг'я – думати), що й дг'яна. Дг'яна до періоду створення БГ вже сформувалася як усталений термін, що означає вид практики. Проаналізувавши значення дієприкметника від того ж кореня, ми зможемо побачити його семантичне значення.

Під час перекладу цієї шлоки нами спеціально не перекладено дієприкметник, за аналогією з граматичною формою в санскриті від нього утворено активний дієприкметник теперішнього часу, хоча українській мові така форма мало властива. Через те що мета дослідження – виявити значення, які містить дг'яна в БГ, використання словникового перекладу цього терміна виключило б будь-яку можливість це зробити. Що ж означає «дг'яятас» у цій шлоці БГ?

Отже, людина, виконуючи якусь дію, інтенціонально спрямовану на об'єкти відчуттів, чує прихильність до них. Слово *saṅga* із санскриту можна перекласти ще як «прилипання, дотик, контакт». Тобто «дг'яятас» як особлива форма процесу мислення пов'язує зовнішні об'єкти зі психікою за допомогою відчуттів (індрій). Завдяки цьому предмети стають частиною психіки й унаслідок цього, за логікою оповіді, центром різномірних емоцій: бажання володіти, гніву. «Дг'яятас» у цьому випадку має експліцитний характер. Завдяки їй відбувається схоплювання об'єкта саме за межами психіки. Сакральний характер БГ фіксує «дг'яятас» на об'єктах відчуттів (вішая) як деструктивних для психіки. Така процедура викликає забарвлені негативом почуття. Шьянкара коментує цю шлоку, пояснюючи, що йдеться про специфічний процес – із концентрацією на красі об'єктів, тому посилюється бажання до них [18, с. 197]. Майже ідентичну думку з іншої глави «Магабгарати» (132: 274: 4–5) наводить Д.В. Бурба у виносці до свого перекладу БГ [1, с. 395]. Абгінавагупта, коментуючи цю шлоку, доповнює цю практику стійкістю до пізнання [4, с. 47], так вирішуючи проблему фатальних наслідків, описаних у наступній шлоці.

У шлоці 2.63 показано, що «дг'яятас» на побутових об'єктах призводить до деструкції, яка руйнує не тільки психіку, тобто емоційну складову свідомості, а і її інтелектуальне начало – розум людини.

(2.63) *krodhād bhavati saṃmohaḥ saṃmohāt smṛtīvibhramah |*
smṛtībhraṃśād buddhināśo buddhināśāt praṇaśyati ||

Від гніву – розгубленість, від розгубленості – пам'яті хиткість.

Від цього розум (буддгі) руйнується, від загибелі розуму – вона [людина] вмирає.

Смерть людини настає після загибелі розуму. У цьому фрагменті висловлюється думка, що онтологічна основа людини базується на інтелекті. Той, у свою чергу, – на здатності пізнавати правильно. Епістемологія БГ фатальна, бо порушення описаних принципів керування увагою призводить до деструктивних емоцій, а потім до смерті. Усупереч «дг'яятас» на об'єктах відчуттів протиставляється такий же процес, де об'єктом є трансцендентне, всеосяжне начало – Кришна:

(2.61) *tāni sarvāṇi saṃyamyā yukta āsīta matparaḥ |*
vaśe hi yasyendriyāni tasya prajñā pratiṣṭhitā ||

Узявши під контроль їх усі (почуття, що терзають – 2.60), Повинен усістися, зосереджений (*yuktas*) на Мені.

Адже у владі кого почуття, у того утвердилася мудрість (*prajñā*).

У цьому фрагменті протиставляється «дг'яятас», метою якої є об'єкти індрій, і подібна до неї практика йоги, але така, що має на меті трансцендентне, всеосяжне «я» бога

Кришни (в 11-й адг'яї перераховуються образи, що охоплюють усі елементи індійської космогонії, які включає сутність Кришни). У цьому прогиставленні в розглянутому фрагменті перевагу має друга. Якщо увага падає на об'єкти (вішая), зв'язок із ними посилюється, загострюючи потяг (kāma) до цих предметів. У випадку з трансцендентною метою сформований завдяки цьому метаконтекстний погляд дає суб'єкту можливість схопити й індрії, і мудрість, із ними пов'язану.

Практика йоги в контексті концентрації на «вищому» в шлоці 2.61 здійснюється сидячи, що підкреслює, що вона в тексті БГ сприймалася як статична практика в конкретному положенні. Це не суперечить і Йога-сутрам (2.46), де асана описана як «sthira-sukham āsanam» (асана – це те, що має [властивості] стійкості й приємності [12]). Проте це суперечить текстам гатха-йоги, де асана є чимось, що має підпорядкований дг'яні характер, але, крім цього, і є самодостатньою практикою [Mallinson and Singleton 2017, с. 87]

«Дг'яята» і йога в цьому розділі Бгагавадгіти є інструментами, які залежно від масштабу мети уваги суб'єкта відповідно ускладнюють і трансформують його свідомість.

Аналіз дг'яни в дванадцятій главі – Бгакті-йога (bhaktiyogaḥ)

У дванадцятій главі ми знову зустрічаємо термін «дг'яна». Ця глава називається «Бгакті-йога». У ній Арджуна питає Кришну про те, хто мудріший серед йогів – постійно зосереджені (satatayuktā) бгакти або ті, що вшановують вічне¹ і непроявлене (akṣaramavyaktam). Шрі Бгагаван, як і в попередніх главах, дає розгорнуту відповідь, порівнюючи ці два види практиків. У шлоці 12.2² Кришна виділяє перших над другими, тобто бгактів. Він також пояснює свою думку, описуючи цих йогинів як: а) ті, що спонукають проникати розумом [у нього]; б) постійно з'єднані [з ним]; в) ті, які шанують його; г) ті, що мають вищу віру. У шлоці 12.6 використаний термін «дг'яна» в продовженні до опису бгакта-йогинів як більш швидкий шлях (12.7³) для визволення з моря смертей сансари.

ye tu sarvāṇi karmāṇi mayi samnyasya matparaḥ |
ananyenaiva yogena māṃ dhyāyanta upāsate ||
Але ті, хто до мене прагнуть, всі дії в мені залишивши,
хто не іншим, саме [такою] йогою дг'янять – мене шанують.

Цінність цієї глави в тому, що далі в тексті йде опис того, чим дг'яна тут є (12.8):

mayu eva mana ādhatsva mayi buddhiṃ niveśaya |
nivasiṣyasi mayu eva ata ūrdhvaṃ na saṃśayaḥ ||
До мене так розум зверни, у мене інтелект занур,
Будеш жити в мені надалі, так, без сумнівів.

¹ Як «те, що не минає»

² śrībhagavān uvāca:

mayu āveśya mano ye māṃ nityayuktā upāsate |
śraddhayā parayopetāḥ te me yuktatamā matāḥ ||
Шрі Бгагаван сказав:

Тих, хто, спонукаючи проникати розум у мене, – постійно сполучені (yuktās),
Шанують мене, тих, хто має вищу віру, їх уважаю вищими йогоми.

³ teṣāmaham samuddhartā mṛtyusaṃsārasāgarāt |
bhavāmi na cirātpārtha mayu āveśitacetāsām ||

О Паргха, стаю я негайно тим, хто виводить із моря смертей сансари їх, у мене свідомістю занурених.

У дванадцятій главі розуміння дг'яни набуває рис бгакті-йоги. Тут дг'яна залишається зовнішнім процесом функції думки, вона також зберігає властивості з'єднання свідомості із зовнішнім об'єктом, але втрачає свою епістемологічну складову, набуваючи ознак релігійної віри. Бгакт не досліджує об'єкт своєї уваги, не піддає цей процес сумніву й не намагається пізнати нове. Мета лише в тому, щоб утримувати центром концентрації уваги божество. При цьому дг'яна в бгакті-йозі БГ має найвищий статус, бо виконувати її можуть не всі. З нею порівнюється абг'яса-йога⁴, яка стоїть на більш низькому щаблі (12.9⁵). Нижче йде практика присвячення справ Кришні, яку необхідно виконувати тим, хто нездатний виконувати попередні дві (12.10⁶). Якщо й це неможливо, то варто приборкувати себе відмовою від плодів діяльності (12.11⁷).

У шлоці 12.12 знову згадується дг'яна. Тут підбиваються підсумки попередніх роздумів у стислому вигляді:

śreya hi jñānam abhyāsāj jñānād dhyānaṃ viśiṣyate |
dhyānāt karmaphalatyāgas tyāgāc chāmtir anantaram ||

Адже краще знання, ніж абг'яса, дг'яна краща за знання,

Від дг'яни – відчуженість від плода діяльності. Від відчуженості – умиротворення одразу.

У цій же шлоці порівнюються категорії: знання (jñāna), абг'яса, дг'яна. Порівняння дг'яни також зустрічається в «Чхандог'я-упанішаді» (7.6.1). Там дг'яна має своє місце в ієрархії між чіттою й віджняною [7, с. 72]. Місце дг'яни, описаної в шлоці 12.7, визначено як таке, що має перевагу над іншими двома. Також стає зрозуміло, на чому ґрунтується ця перевага. Дг'яна призводить до відчуженості від плода діяльності. Така відчуженість є окремою практикою в шлоці 12.11, що одразу призводить до умиротворення – головної мети, яку необхідно досягти бгакту, щоб бути улюбленим божеством (sa me priyaḥ – 12.17). Шьянкарачар'я у своєму коментарі до цієї шлоки відсилає до «Катха-упанішади» (далі – КУ), де йдеться про відмову від бажань задля досягнення умиротворення. Шьянкарачар'я синтезує ідею ранніх упанішад і БГ, ставлячи знак рівності між відмовою від плодів діяльності й відмовою від бажань у КУ (VI. 14) [18, р. 308].

Аналіз дг'яни в тринадцятому розділі – Йога розрізнення «поля» від «того, хто знає поле» (kṣetrakṣetrañāvibhāgayogaḥ).

Дг'яна знову вживається в главі 13. У цій главі розглядаються відношення між пущою і пракриті. У шлоці 13.24 дг'яна набуває іншого контексту, ніж розглянуті раніше:

dhyānenātmani paśyanti ke cid ātmānam ātmanā |
anye sāṅkhyena yogena karmaयोगena cāpare ||

Дг'яною в собі бачать деякі атмана собою,

Інші – санкх'я-йоогою, і інші – карма-йоогою⁸.

⁴ Абг'яса-йога – практика, що передбачає повторюваність вправ.

⁵ athacittam samādhātum na śaknoṣi mayi sthiram |
abhyāsayogena tato māmicchāptum dhanamjaya ||
Якщо свідомість зібрати в мені не можеш твердо,
Тоді абг'яса-йоогою мене бажай досягти, о, Завойовник багатства.

⁶ abhyāse'pyasamartho'si matkarmaparamo bhava |
madarthamapi karmāni kurvansiddhimavāpsyasi ||
Якщо в абг'ясі нездібний, діяльність мені присвячуй,
Роблячи справи для мене, теж здобудеш досконалість.

⁷ athaitadapyaśakto'si kartum madyogamāśritah |
sarvakarmaphalatyāgam tataḥ kuru yatātmavān ||

Якщо це теж не здібний робити, поклавшись на мою йогу, відмову від плодів усіх справ потім роби, у собі утверджений.

З огляду на мету дослідження, важливо відмітити, що дг'яна в цій шлоці є інструментом, дія ж, якою вона здійснюється, є баченням (raśyanti) – дослівно «вони бачать». Тут дг'яна вжита як інструмент, завдяки якому видно атман. Таке бачення езотеричне, бо інакше він (атман) недоступний. Відповідно, можна зробити висновок, що дг'яна – це інструмент особливого сакрального й езотеричного бачення. Застосувавши дг'яну як метод, практик може самостійно без зовнішньої допомоги побачити атмана в собі, тобто це самодостатня практика, що не має випадкового характеру. Раніше дг'яну як метод побачити атмана згадує «Шветашватара-упанішада» (1.14) [6, с. 80]. Атман там також має сакральний та езотеричний сенс. У цій шлоці БГ функції дг'яни схожі. Щодо схожості «Шветашватара-упанішади» (далі – ШУ) і БГ згодні багато дослідників, такі як, наприклад, Дандекар, Гарбе. Дандекар в одній зі своїх робіт пише: «Для шиваїзму вона те саме, що БГ для васудевізму-кришнаїзму, хоча ШвУп, без сумніву, давніша» [5, с. 229]. Шянкарачар'я в коментарі до цієї шлоки дає нтаке визначення дг'яни – «Dhyana is a continuous and unbroken thought like a line of flowing oil» [18, р. 366], що, на наш погляд, є цитатою більш пізніх щодо БГ «Йога-сутр» Патанджалі (3.2). Тобто це визначення дг'яни з тексту БГ не впливає.

У попередній шлоці (13.11) стверджується, що «постійність у пізнанні атмана ... – це називається знанням. Протилежне — невігластво» [1, с. 265]. Тобто бачення атмана дг'яною є частиною процесу пізнання атмана. Дг'яна в цьому розділі має ще й епістемологічний характер щодо пізнання сакрального і невиявленого.

З логіки оповіді видно, що атман у шлоці 13.24 синонімічний пуруші в попередніх шлоках глави 13. У свою чергу, в шлоці 13.22 перераховуються всі епітети, якими називають пурушу. Ось деякі з них: upadraṣṭā (глядач, свідок [11, р. 199¹⁰]), mahēśvara (великий володар) і paraṁātmā (вищий атман). Відповідно, їх і пракриті також можна побачити дг'яною (13.23). Якщо ж це стає можливим, то призводить до звільнення від перероджень (13.23):

ya evaṁ vetti puruṣam prakṛtiṁ ca guṇaiḥ saha |
sarvathā vartamāno 'pi na sa bhūyo 'bhijāyate ||

Хто так знає пурушу і пракриті з гунами,

Навіть хто живе як завгодно, той не народжується більше.

Отже, дг'яна – це не тільки особливий інструмент сакрального бачення прихованого, а й спосіб досягнення вищої мети – звільнення від перероджень.

Ця шлока для нашого дослідження цікава ще й тим, що в ній практика дг'яни сумірна санкх'я-йозі (йога філософії санкх'я, що перекладається як обчислювати) і карма-йозі (йозі дії). БГ ставить між ними знак рівності. Хоча методи кожної з йог будуть різними, з тексту впливає, що вони здатні досягти одного результату – бачення атмана.

Аналіз дг'яни у вісімнадцятій главі – Йога мокші й саньяси (mokṣasamnyāsayogaḥ)

У главі 18 Кришна пояснює йогу мокші (звільнення) і саньяси (зречення) в контексті вчення про гуни щодо таких явищ, як знання, наполегливість, щастя, діяльність і ставлення до неї. Шлока 18.40 завершує ці пояснення фразою, що немає нічого народженого пракри-

⁸ Ця шлока містить у першому рядку три слова, утворених від ātman. Це слово має безліч значень. У цьому випадку його можна перекласти як «самість», ество, просто залишити як термін індійської філософії – атман, або вищий атман. Ці нюанси викликають труднощі під час перекладу. Наш переклад близький до перекладів Д.В. Бурби, В.С. Семенцова, Б.Л. Смирнова і значно відрізняється від Ерченкова, Гарбе і Радгакришнана.

⁹ Дг'яна – це продовжуване й безперервне мислення, як цівка олії, що тече.

¹⁰ Схожий термін (draṣṭuḥ – ч. р., генетив. одн.) живається в сутрі 1.3 Йога-сутр Патанджалі. Обидва утворені від одного дієслівного кореня «dṛś» – «бачити».

різнення «поля» від «того, хто знає поле»», один раз у вісімнадцятій главі «Йога мокші і саньаси». Дг'яна в БГ виступає як вид ментальної практики, інтенціонально зверненої до об'єкта, й такої, що має когнітивний характер. У дванадцятій главі пізнавальна дг'яна інтегрована в культ бгакті як одна з форм ушанування Кришни. Трансценденція (дг'яна) вища за статусом, ніж уже наявне знання (джняна) і вправа (абг'яса). Зокрема, БГ підкреслює три різні способи пізнання атмана – дг'яна, санкх'я-йога й карма-йога. Дг'яна допомагає пізнати атмана безпосередньо, достовірно, всебічно. Таке осмислення об'єкта призводить до умиротворення суб'єкта пізнання.

Список використаної літератури

1. Бхагавадгита / пер. с санскр., грамм. разб., прим. и введ. Д. Бурбы. Москва: РИПОЛ классик, 2015. 560 с.
2. Бхагават-гита («Божественная песнь»). URL: http://bhagavadgita.ru/gita_01.htm.
3. Вуястик Д. Некоторые трудные для перевода йога сутры и их буддийские корни. URL: http://www.yoga.net.ua/lib.php?show=sub&mat_id=1602&genre_id=90&action=show_articul.
4. Гитартхасанграха. Комментарий Абхинавагупты на Бхагавад-гиту / перевод с санскрита, комментарий О.Н. Ерченков. Москва: Ганга, 2008. 371 с.
5. Дандекар Р.Н. От Вед к индуизму. Эволюционирующая мифология / составитель Я.В. Васильков; ответственный редактор Г.М. Бонгард-Левин; пер. с англ. К.П. Лукьяненко. Москва: Восточная литература, 2002. 285 с.
6. Данилов Д.А. Дг'яна: трансформація розуміння медитації від «Рігведи» до упанішад. Мультиверсум. Філософський альманах. № 7–8 (155–156). С. 76–85.
7. Данилов Д.А. Специфика дхьяны в «Мокшадхарме» «Махабхараты». Wsprógraca europejska nr. 11 (30), 2017 / European cooperation. 2017. Vol. 11 (30). С. 57–72.
8. Завгородній Ю.Ю. Поняттєво-термінологічний ряд Бхагавадгіти: історико-філософський аналіз (I-й та II-й розділи). Індія: давнина і сучасність: збірник наукових праць / відп. наук. ред. О.І. Лукаш; НАН України, ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», Всеукраїнська асоціація індологів. Вип. II. Київ, 2017. С. 163–178.
9. Меликов В.В. Введение в текстологию традиционных культур (на примере «Бхагавад-гиты» и других индийских текстов). Москва: Российский государственный гуманитарный университет, 1999. 304 с.
10. Смирнов Б.Л. Отдельные стихи из 15 переводов Бхагавад-гиты для сравнительного анализа. URL: http://bhagavadgita.ru/gita_sravnenie_perevodov.htm#12.12.
11. Сафронов А.Г. Відеозапис лекції про деконструкцію тексту Йога-сутр Патанджалі на засіданні Сходознавчого гуртка Києво-Могилянської академії (19.04.2018 р.). URL: <https://youtu.be/v7mi5FceqM?t=5s>.
12. Сафронов А.Г. Хатха-йога и Патанджали. URL: http://www.yoga-sutra.org/2018/01/blog-post_27.html#more.
13. Семенцов В.С. Проблема трансляции традиционной культуры на примере судьбы Бхагавадгиты. Восток – Запад. Исследования. Переводы. Публикации. Москва: Наука, 1988. С. 5–32.
14. Серебряный С.Д. Многозначное откровение «Бхагавад-гиты». Древо индуизма. Москва: Восточная литература, 1999. 559 с. С. 152–194.
15. A Sanskrit-English Dictionary (subtitle) Etymologically and Philologically Arranged with Special Reference to Cognate Indo-European languages / Monier Monier-Williams, revised by E. Leumann, C. Cappeller, et al. Not dated, Motilal Banarsidass, Delhi; apparently a reprint of edition published 1899, Clarendon Press, Oxford. URL: <http://www.ibiblio.org/sripedia/ebooks/mw/index.html>.

16. Edgerton F. The Bhagavad Gītā. D.: Motilal Banarsidass Publishers, 1944. 180 p.
17. Mahabharata, Parvans 1–18. Electronic text (C) Bhandarkar Oriental Research Institute, Pune, India, 1999. On the basis of the text entered by Muneo Tokunaga et al., revised by John Smith, Cambridge, et al. URL: http://www.bori.ac.in/mahabharata_project.html.
18. Shankaracharya S. The Bhagavad Gita with the commentary of Sri Sankaracharya. (a. m. Sastry, ed.). Madras: Samata Books, 1977. 533 p.

DEFINITIONS OF DHYĀNA IN BHAGAVAD-GĪTĀ

Dmytro Danylov

*National Academy of Sciences of Ukraine,
H.S. Skovoroda Institute of Philosophy
Tryokhsviatitelska str., 4, Kyiv 01001, Ukraine*

The article presents the results of the analysis of the definitions of dhyāna in the text of the Bhagavad-Gītā. As a result, it was revealed that dhyāna as a practice occurs five times in the four chapters of the Bhagavad-Gītā: once in the second chapter, twice in the twelfth chapter, once in the thirteenth chapter, once in the eighteenth chapter. Dhyāna in the Bhagavad-Gītā appears in the form of mental practice, intentional to the object and having epistemological properties. In the twelfth chapter, the cognitive dhyāna is integrated into the cult of bhakti as one of the forms of worshiping Kṛṣṇa. Cognitive transcendence (dhyāna) is higher in status than existing knowledge (jñāna) and exercise (abhyāsa). The Bhagavad-Gītā emphasizes three different methods of cognizing the atman – dhyāna, saṁkhyā-yoga and karma-yoga. Dhyāna allows to know atman directly, reliably, comprehensively. Such fabrication of the object leads to pacification of the subject of cognition.

Key words: yoga, dhyāna, Bhagavad-Gītā, Mahābhārata, Patañjali, meditation.